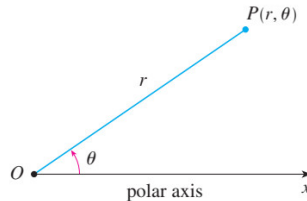

مختصات قطبی:

در مختصات قطبی یک نقطه ثابت در صفحه به عنوان قطب یا مبدا در نظر گرفته می شود که آن را با O نمایش می دهیم همچنین یک نیم خط یا شعاع ثابت خارج شده از آن را به عنوان محور قطبی در نظر میگیریم و آن را با l نمایش می دهیم. (توجه کنید که معمولاً محور قطبی به صورت افقی و در جهت راست کشیده می شود) در این صورت هر نقطه مانند P در صفحه را با توجه به فاصله آن از قطب یعنی r و زاویه ای که پاره خط OP با محور قطبی میسازد یعنی θ به صورت $P = (r, \theta)$ مشخص می کنیم.

تذکر: اگر θ در خلاف جهت عقربه های ساعت اندازه گیری شود مثبت و اگر در جهت عقربه های ساعت اندازه گیری شود منفی است.

تذکر: r را مختص شعاعی و θ را مختص زاویه ای می نامیم.

تذکر: معمولاً قطب را مبدا مختصات و محور قطبی را قسمت مثبت محور x ها در نظر میگیریم.

توجه کنید که نمایش یک نقطه در مختصات قطبی برخلاف مختصات دکارتی منحصر به فرد نیست. یعنی اگر $P = (r, \theta)$ در این صورت $P = (r, \theta + 2k\pi)$, $k \in \mathbb{Z}$. همچنین قطب را می توان به صورت (r, θ) نمایش داد.

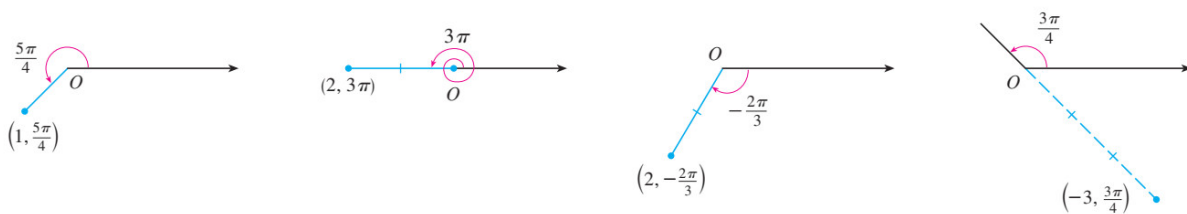
تذکر: برای تعمیم تعریف می توانیم نقاط $P = (r, \theta)$ که در آن $r < 0$ هستند را به صورت $P = (-r, \theta + \pi)$ تعریف کنیم. از نظر هندسی در واقع قرینه نقطه $(-r, \theta)$ نسبت به قطب را به صورت $P = (r, \theta)$ تعریف می کنیم.

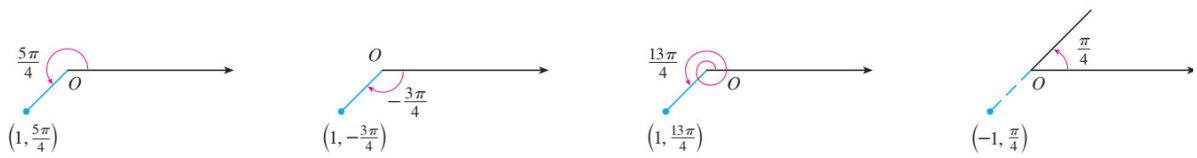
لذا:

$$P = (r, \theta) = (r, \theta + 2k\pi) = (-r, \theta + (2k + 1)\pi)$$

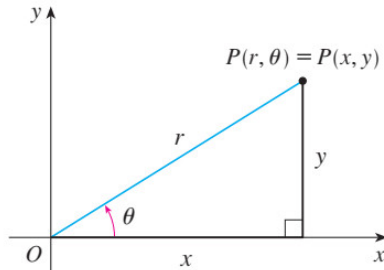
در حالت کلی:

$$P = (r, \theta) = ((-1)^k r, \theta + k\pi), k \in \mathbb{Z}$$

تبدیل بین مختصات دکارتی و قطبی: اگر مبدا مختصات را قطب و قسمت مثبت محور x ها را به عنوان محور قطبی در نظر بگیریم، در این صورت رابطه زیر بین مختصات دکارتی و قطبی برقرار است:

$$\begin{cases} x = r \cos(\theta) \\ y = r \sin(\theta) \end{cases}, \begin{cases} r^2 = x^2 + y^2 \\ \operatorname{tg}(\theta) = \frac{y}{x} \end{cases}$$

تذکر: برای پیدا کردن θ باید دقت کرد که θ با ربعی که نقطه در آن قرار دارد موافقت داشته باشد.

مثال: مختصات دکارتی نقطه ای را بیابید که نمایش آن در مختصات قطبی به صورت $(3, \frac{\pi}{3})$ است.

$$\begin{aligned} r &= 3, \theta = \frac{\pi}{3} \\ x &= r \cos(\theta) = 3 \cos\left(\frac{\pi}{3}\right) = \frac{3}{2} \\ y &= r \sin(\theta) = 3 \sin\left(\frac{\pi}{3}\right) = \frac{3\sqrt{3}}{2} \end{aligned}$$

پس نمایش دکارتی این نقطه به صورت $(\frac{3}{2}, \frac{3\sqrt{3}}{2})$ است.

مثال: مختصات قطبی نقطه ای را بیابید که نمایش دکارتی آن $(1, -1)$ است.

$$\begin{aligned} r &= \sqrt{1^2 + 1^2} = \sqrt{2} \\ \operatorname{tg}(\theta) &= \frac{y}{x} = -1 \end{aligned}$$

با توجه به اینکه این نقطه در ربع چهارم قرار دارد $\theta = \frac{5\pi}{4} = -\frac{\pi}{4}$ است، پس نمایش قطبی این نقطه به صورت $(\sqrt{2}, -\frac{\pi}{4}) = \left(\sqrt{2}, \frac{7\pi}{4}\right)$ است.

تعریف: نمودار یک معادله در مختصات قطبی از همه نقاط و فقط نقاط P تشکیل شده است که دست کم یک نمایش قطبی صادق در معادله داشته باشند.

$$r = f(\theta)$$

$$F(r, \theta) = c$$

مثال: معادله دکارتی منحنی قطبی $r = 2a \cos(\theta)$ را به دست آورید.

$$r = 2a \cos \theta$$

$$r^2 = 2a \underbrace{r \cos \theta}_x \Rightarrow x^2 + y^2 = 2ax \Rightarrow x^2 - 2ax + a^2 + y^2 = a^2 \Rightarrow (x - a)^2 + y^2 = a^2$$

مثال: اگر معادله قطبی یک نمودار $r^2 = 4 \sin(2\theta)$ باشد، معادله دکارتی آن را بیابید.

$$r^2 = x^2 + y^2$$

$$\sin(2\theta) = 2 \underbrace{\frac{y}{r}} \underbrace{\frac{x}{r}}$$

$$x^2 + y^2 = 4 \frac{xy}{r^2} \Rightarrow (x^2 + y^2) = 4 \frac{xy}{x^2 + y^2} \Rightarrow (x^2 + y^2)^2 = 4xy$$

مثال: اگر معادله دکارتی یک نمودار $x^2 + y^2 - 4x = 0$ باشد معادله قطبی آن را بیابید.

$$r^2 \cos^2(\theta) + r^2 \sin^2(\theta) - 4r \cos(\theta) = 0$$

$$r^2 - 4r \cos(\theta) = 0 \Rightarrow r(r - 4 \cos(\theta)) = 0$$

$$\begin{cases} r = 0 \\ r - 4 \cos(\theta) = 0 \Rightarrow r = 4 \cos(\theta) \end{cases}$$

توجه کنید که $r = 0$ نمایش دهنده قطب است و خود قطب در معادله بر روی نمودار $r = 4 \cos(\theta)$ قرار دارد چون اگر

$$r = 0, \theta = \frac{\pi}{2}$$

$$r = 4 \cos(\theta)$$

اما با توجه به اینکه $x^2 + y^2 - 4x = 0$ را می توان به صورت $(x - 2)^2 + y^2 = 4$ نوشت معادله $r = 4 \cos(\theta)$ نمایش دهنده نمودار یک دایره به شعاع دو و مرکز $(2, 0)$ است.

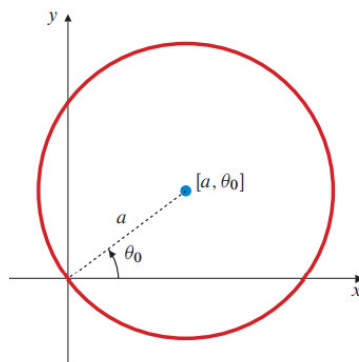
مثال: معادله دکارتی منحنی $r^2 = 4 \cos(2\theta)$ را به دست آورید.

$$r^2 = 4(\cos^2(\theta) - \sin^2(\theta)) \Rightarrow r^2 = 4r^2(\cos^2(\theta) - \sin^2(\theta)) \Rightarrow (x^2 + y^2)^2 = 4(x^2 - y^2)$$

مثال: معادله دکارتی منحنی $r = 2a \cos(\theta - \theta_0)$ را یافته و سپس آنرا رسم کنید.

$$\begin{aligned} r^2 &= 2ar \cos(\theta - \theta_0) = 2ar \cos(\theta_0) \cos(\theta) + 2ar \sin(\theta_0) \sin(\theta) \\ x^2 + y^2 &= 2a \cos(\theta_0)x + 2a \sin(\theta_0)y \\ x^2 - 2a \cos(\theta_0)x + y^2 - 2a \sin(\theta_0)y + a^2 &= a^2 \\ x^2 - 2a \cos(\theta_0)x + a^2 \cos^2(\theta_0) + y^2 - 2a \sin(\theta_0)y + a^2 \sin^2(\theta_0) &= a^2 \\ (x - a \cos(\theta_0))^2 + (y - a \sin(\theta_0))^2 &= a^2 \end{aligned}$$

که دایره ای به شعاع a و مرکز (a, θ_0) است.

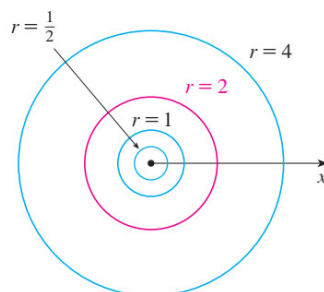

نکته: نمودار قطبی معادله $r = f(\theta - \theta_0)$ همان نمودار معادله $r = f(\theta)$ است که به اندازه θ_0 حول مبدا دوران یافته است.

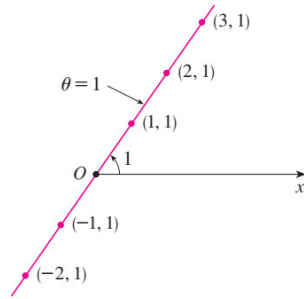
رسم منحنی های قطبی:

مثال: نمودار معادله قطبی $r = a > 0$ یک دایره به شعاع a است.

$$\sqrt{x^2 + y^2} = a \Rightarrow x^2 + y^2 = a^2$$

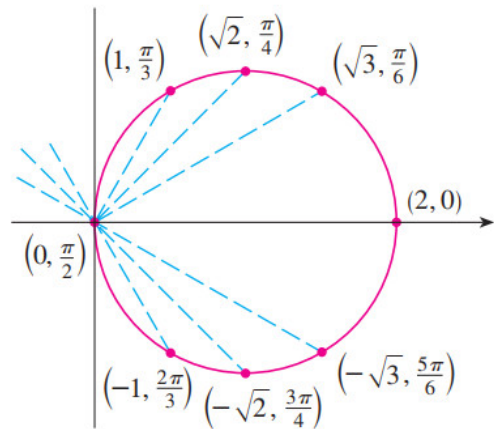

مثال: نمودار $r = 1$ را رسم کنید.

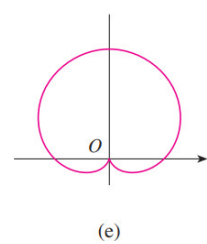
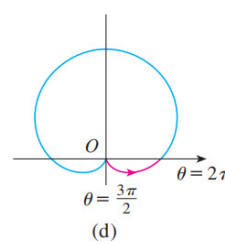
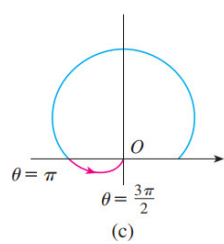
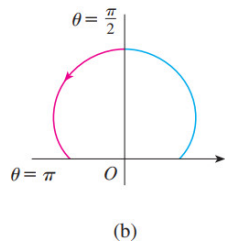
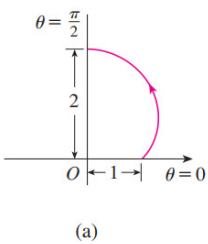
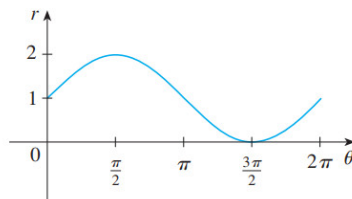

مثال: نمودار منحنی قطبی $r = 2 \cos \theta$ را رسم کنید.

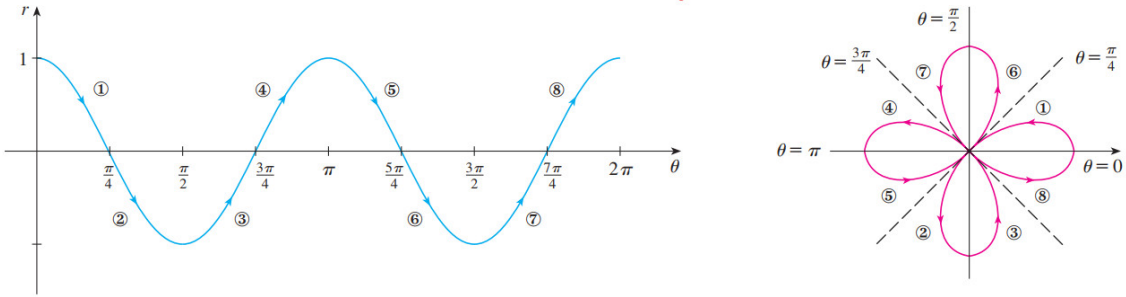
θ	$r = 2 \cos \theta$
0	2
$\pi/6$	$\sqrt{3}$
$\pi/4$	$\sqrt{2}$
$\pi/3$	1
$\pi/2$	0
$2\pi/3$	-1
$3\pi/4$	$-\sqrt{2}$
$5\pi/6$	$-\sqrt{3}$
π	-2

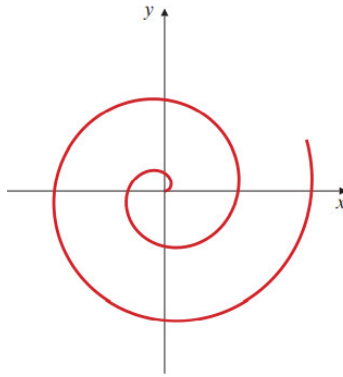
مثال: نمودار منحنی قطبی $r = 1 + \sin(\theta)$ را رسم کنید. (دلواری)

مثال: نمودار منحنی قطبی $r = \cos(2\theta)$ را رسم کنید. (رز ۴ پر)

مثال: نمودار منحنی قطبی $r = \theta$ را رسم کنید. (پیچ ارشمیدسی)

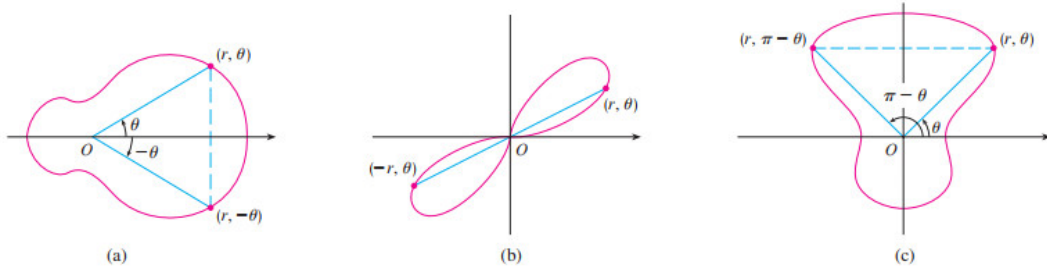

تقارن در منحنی های قطبی:

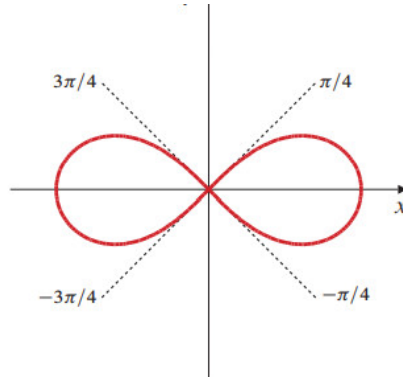
اگر با تغییر θ به $-\theta$ معادله تغییر نکند، نمودار آن نسبت به محور قطبی متقارن است.

هر گاه با تغییر θ به $\pi - \theta$ معادله قطبی تغییر نکند، نمودار حاصل نسبت به خط عمود بر محور قطبی در قطب یعنی $\theta = \frac{\pi}{2}$ متقارن است.

هر گاه با تغییر r به $-r$ یا θ به $\pi + \theta$ معادله قطبی تغییر نکند، نمودار حاصل نسبت به قطب متقارن است.

تمرین: نمودار منحنی قطبی به معادله $r^2 = \cos(2\theta)$ را رسم کنید. (لمنیسکات یا پروانه)

شیب خط مماس: نمودار منحنی قطبی $r = f(\theta)$ را در نظر بگیرید، می خواهیم شیب خط مماس بر منحنی را در نقطه P روی منحنی به دست آوریم.

$$\begin{aligned} y &= r \sin(\theta) \\ x &= r \cos(\theta) \end{aligned}$$

لذا یک تابع پارامتری از پارامتر θ داریم، پس

$$\frac{dy}{dx} = \frac{\frac{dy}{d\theta}}{\frac{dx}{d\theta}} = \frac{\sin(\theta) \frac{dr}{d\theta} + r \cos(\theta)}{\cos(\theta) \frac{dr}{d\theta} - r \sin(\theta)}$$

اگر $\cos(\theta) \neq 0$ داریم:

$$\frac{dy}{dx} = \frac{\tan(\theta) \frac{dr}{d\theta} + r}{\frac{dr}{d\theta} - r \tan(\theta)}$$

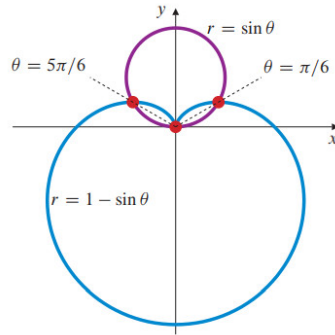
مثال: شیب خط مماس بر منحنی به معادله $r = 1 - \cos \theta$ در نقطه $\left(1 - \frac{\sqrt{2}}{2}, \frac{\pi}{4}\right)$ را بیابید.

$$\frac{dy}{dx} = \frac{\tan\left(\frac{\pi}{4}\right) \sin\left(\frac{\pi}{4}\right) + \left(1 - \frac{\sqrt{2}}{2}\right)}{\sin\left(\frac{\pi}{4}\right) - \left(1 - \frac{\sqrt{2}}{2}\right) \tan\left(\frac{\pi}{4}\right)} = \frac{1}{\sqrt{2} - 1} = \sqrt{2} - 1$$

اشتراک نمودارها در مختصات قطبی:

مثال: نقاط اشتراک دو منحنی $r = \sin(\theta)$ و $r = 1 - \sin(\theta)$ را به دست آورید.

$$\begin{aligned} \sin(\theta) &= 1 - \sin(\theta) \Rightarrow \sin \theta = \frac{1}{2} \Rightarrow \theta = \frac{\pi}{6}, \theta = \frac{5\pi}{6} \\ &\left(\frac{1}{2}, \frac{\pi}{6}\right), \left(\frac{1}{2}, \frac{5\pi}{6}\right) \end{aligned}$$

اما همانطور که مشاهده میشود قطب نیز یک جواب مساله هست در واقع همیشه باید قطب به صورت جداگانه چک شود:

$$\sin \theta = 0 \Rightarrow \theta = 0$$

$$1 - \sin \theta = 0 \Rightarrow \theta = \frac{\pi}{2}$$

نکته: توجه کنید که اگر

$$r = f(\theta)$$

همین منحنی از

$$(-1)^n r = f(\theta + n\pi) \quad (1)$$

نیز به دست می‌آید.

برای به دست آوردن نقاط اشتراک منحنی های $r = f(\theta)$ و $r = g(\theta)$:

(۱) با توجه به رابطه (۱) همه معادلات متمایز دو منحنی را به دست می‌آوریم:

$$r = f_1(\theta), r = f_2(\theta), \dots \quad (2)$$

$$r = g_1(\theta), r = g_2(\theta), \dots \quad (3)$$

(۲) هر معادله (۲) را با معادله (۳) حل می‌کنیم.

(۳) با قرار دادن $r = 0$ در دو معادله تحقیق می‌کنیم آیا قطب اشتراک دو منحنی هست یا نه.

مثال: نقاط اشتراک دو منحنی $r = 2 - 2\cos\theta$ و $r = 2\cos\theta$ را بیابید.

حل: ابتدا معادلات دیگر منحنی $r = 2 - 2\cos\theta$ را به دست می‌آوریم:

$$-r = 2 - 2\cos(\theta + \pi)$$

$$-r = 2 + 2\cos\theta$$

$$r = -2 - 2\cos(\theta)$$

و

$$\begin{aligned}(-1)^{\gamma} r &= 2 - 2 \cos(\theta + 2\pi) \\ r &= 2 - 2 \cos \theta\end{aligned}$$

که همان معادله اصلی است.

در گام بعد معادلات دیگر منحنی $r = 2 \cos \theta$ را به دست می‌آوریم.

$$\begin{aligned}-r &= 2 \cos(\theta + \pi) \\ -r &= -2 \cos(\theta) \\ r &= 2 \cos \theta\end{aligned}$$

که همان معادله اصلی است.

لذا برای منحنی اول دو معادله $r = 2 - 2 \cos \theta$ و $-r = 2 + 2 \cos \theta$ و برای منحنی دوم یک معادله $r = 2 \cos \theta$ را داریم. حال این معادلات را با هم حل می‌کنیم:

$$\begin{aligned}2 \cos \theta &= 2 - 2 \cos \theta \\ 4 \cos \theta &= 2 \Rightarrow \cos \theta = \frac{1}{2} \Rightarrow \theta = \frac{\pi}{3}, \frac{5\pi}{3} \\ & \left(1, \frac{\pi}{3}\right), \left(1, \frac{5\pi}{3}\right)\end{aligned}$$

به همین ترتیب داریم:

$$\begin{aligned}2 + 2 \cos \theta &= -2 \cos \theta \Rightarrow \cos \theta = -\frac{1}{2} \Rightarrow \theta = \frac{2\pi}{3}, \theta = \frac{4\pi}{3} \\ & \left(-1, \frac{2\pi}{3}\right), \left(-1, \frac{4\pi}{3}\right) \\ & \left(-1, \frac{4\pi}{3}\right) = \left(1, \frac{\pi}{3}\right) \\ & \left(-1, \frac{2\pi}{3}\right) = \left(1, \frac{5\pi}{3}\right)\end{aligned}$$

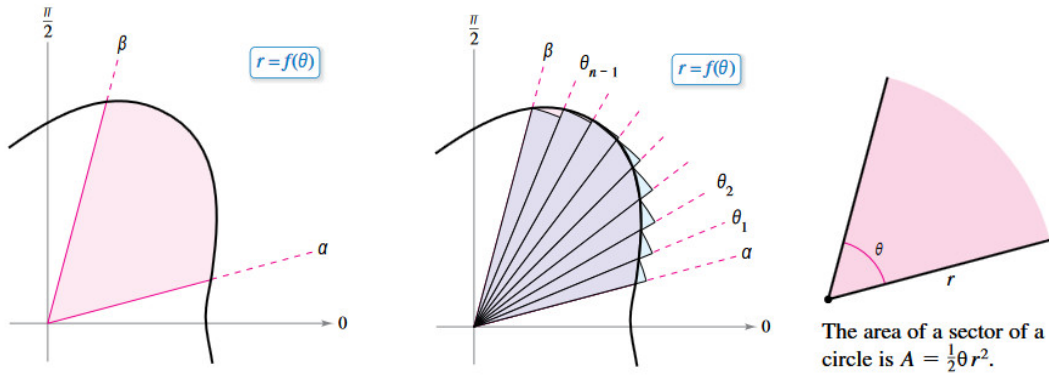
که همان نقاط اشتراک قبلی هستند.

در نهایت می‌توان نشان داد که قطب روی هر دو منحنی قرار دارد.

مساحت در مختصات قطبی:

قضیه: اگر f یک تابع پیوسته و نامنفی روی بازه $[\alpha, \beta]$ باشد، $0 < \beta - \alpha \leq 2\pi$ ، در این صورت مساحت ناحیه محدود به منحنی $r = f(\theta)$ و خطوط شعاعی $\theta = \alpha$ و $\theta = \beta$ برابر است با:

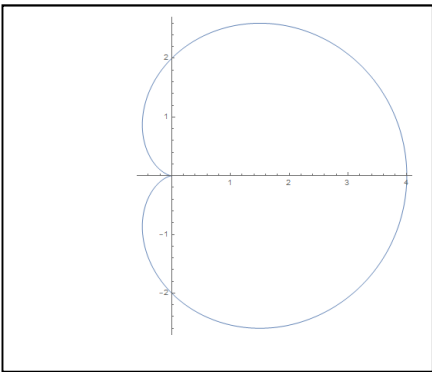
$$A = \frac{1}{2} \int_{\alpha}^{\beta} [f(\theta)]^2 d\theta = \frac{1}{2} \int_{\alpha}^{\beta} r^2 d\theta$$

$$A = \lim_{n \rightarrow \infty} \frac{1}{2} \sum_{i=1}^n f(\theta_i)^2 \Delta\theta = \frac{1}{2} \int_{\alpha}^{\beta} [f(\theta)]^2 d\theta$$

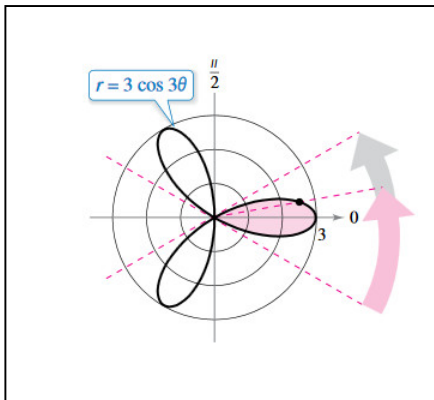
مثال: مساحت ناحیه محدود به دلواری $r = 2 + 2 \cos \theta$ را بیابید.

با توجه به تقارن منحنی دلواری نسبت به محور قطبی کافیت مساحت ناحیه محدود به دلواری و بالای محور قطبی را تعیین کرده و در نهایت آن را در ۲ ضرب کنیم.

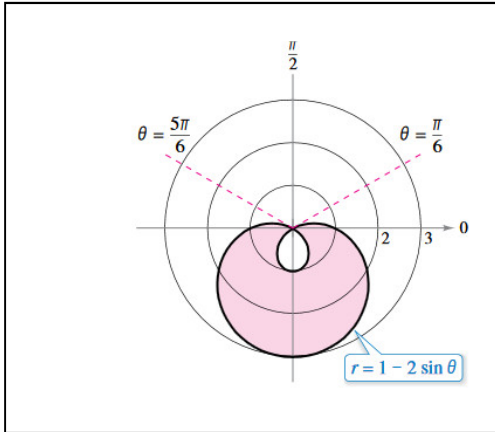
$$\begin{aligned} A &= 2 \int_{\frac{\pi}{2}}^{\pi} \frac{1}{2} (2 + 2 \cos \theta)^2 d\theta = 2 \int_{\frac{\pi}{2}}^{\pi} (1 + 2 \cos \theta + \underbrace{\cos^2 \theta}_{\frac{1}{2}(1 + \cos(2\theta))}) d\theta \\ &= 2 \left(\theta + 2 \sin \theta + \frac{1}{2} \theta + \frac{1}{4} \sin(2\theta) \right) \Big|_{\frac{\pi}{2}}^{\pi} = 6\pi \end{aligned}$$

مثال: مساحت یک گلبرگ از رز $r = 3 \cos(3\theta)$ را بیابید.

$$\begin{aligned} A &= \frac{1}{2} \int_{-\frac{\pi}{6}}^{\frac{\pi}{6}} [3 \cos(3\theta)]^2 d\theta = \frac{9}{2} \int_{-\frac{\pi}{6}}^{\frac{\pi}{6}} \frac{1}{2} (1 + \cos(6\theta)) d\theta \\ &= \frac{9}{4} \left(\theta + \frac{1}{6} \sin(6\theta) \right) \Big|_{-\frac{\pi}{6}}^{\frac{\pi}{6}} = \frac{3\pi}{4} \end{aligned}$$

مثال: مساحت ناحیه محدود به داخل لیماسیون $r = 1 - 2 \sin \theta$ و بیرون طوقه (حلقه) آن را بیابید.

ابتدا مساحت طوقه را محاسبه میکنیم:

$$A_1 = \frac{1}{2} \int_{\frac{\pi}{6}}^{\frac{5\pi}{6}} [1 - 2 \sin \theta]^2 d\theta = \frac{1}{2} \int_{\frac{\pi}{6}}^{\frac{5\pi}{6}} \left(1 - 4 \sin \theta + 4 \frac{\sin^2 \theta}{1 - \cos(2\theta)} \right) d\theta$$

$$= \frac{1}{2} \int_{\frac{\pi}{6}}^{\frac{5\pi}{6}} (3 - 4 \sin \theta - 2 \cos 2\theta) d\theta = \frac{1}{2} (3\theta + 4 \cos \theta - \sin 2\theta) \Big|_{\frac{\pi}{6}}^{\frac{5\pi}{6}} = \pi - \frac{3\sqrt{3}}{2}$$

حال مساحت محدود به طوقه بیرونی را به صورت مشابه با انتگرال گیری از $\frac{5\pi}{6}$ تا $\frac{13\pi}{6}$ محاسبه می‌کنیم و به دست

می‌آوریم $A_2 = 2\pi + \frac{3\sqrt{3}}{2}$ بنابراین:

$$A = A_2 - A_1 = \pi + 3\sqrt{3}$$

مثال: مساحت محدود به حلقه های پروانه $r^2 = a^2 \cos 2\theta$ را به دست آورید.

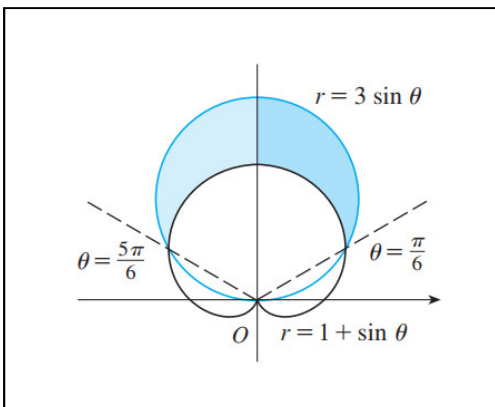
$$A = 4 \left(\frac{1}{2} \int_0^{\pi/4} a^2 \cos(2\theta) d\theta \right) = a^2 \sin(2\theta) \Big|_0^{\pi/4} = \frac{1}{2} a^2$$

مثال: مساحت ناحیه قرار گرفته درون دایره $r = 3 \sin \theta$ و بیرون دوار $r = 1 + \sin \theta$ را بیابید.

حل: ابتدا نقاط اشتراک دومانحنی را به دست می‌آوریم. با قرار دادن

$$3 \sin \theta = 1 + \sin \theta, \text{ داریم } \sin \theta = \frac{1}{2}, \text{ یعنی } \theta = \frac{\pi}{6}, \frac{5\pi}{6}. \text{ بنابراین با توجه به}$$

شکل:

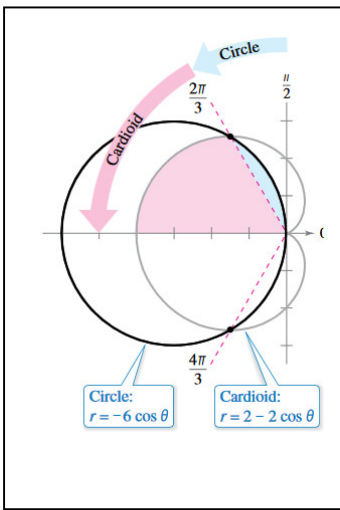
$$A = \frac{1}{2} \int_{\frac{\pi}{6}}^{\frac{5\pi}{6}} (3 \sin \theta)^2 d\theta - \frac{1}{2} \int_{\frac{\pi}{6}}^{\frac{5\pi}{6}} (1 + \sin \theta)^2 d\theta$$

از طرفی با توجه به تقارن ناحیه نسبت به محور $\theta = \frac{\pi}{2}$ داریم:

$$A = \left(\frac{1}{2} \int_{\frac{\pi}{6}}^{\frac{\pi}{2}} 4 \sin^2 \theta d\theta - \frac{1}{2} \int_{\frac{\pi}{6}}^{\frac{\pi}{2}} (1 + 2 \sin \theta + \sin^2 \theta) d\theta \right)$$

$$= \int_{\frac{\pi}{6}}^{\frac{\pi}{2}} (2 \sin^2 \theta - 1 - 2 \sin \theta) d\theta = \int_{\frac{\pi}{6}}^{\frac{\pi}{2}} (2(1 - \cos 2\theta) - 1 - 2 \sin \theta) d\theta = 2\theta - 2 \sin 2\theta + 2 \cos \theta \Big|_{\frac{\pi}{6}}^{\frac{\pi}{2}} = \pi$$

مثال: مساحت ناحیه مشترک محصور به منحنی های $r = -6 \cos \theta$ و $r = 2 - 2 \cos \theta$ را بیابید.

$$A = \left(\frac{1}{2} \int_{\frac{\pi}{2}}^{\frac{4\pi}{3}} (-6 \cos \theta)^2 d\theta + \frac{1}{2} \int_{\frac{\pi}{2}}^{\frac{4\pi}{3}} (2 - 2 \cos \theta)^2 d\theta \right) = \dots$$

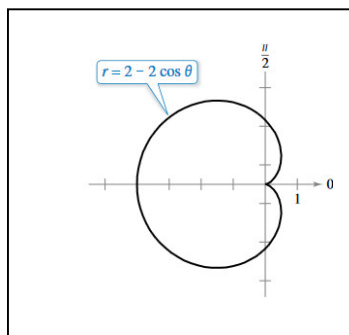
محاسبه طول قوس در مختصات قطبی:

قضیه: فرض کنید f یک تابع با مشتق پیوسته روی بازه $[\alpha, \beta]$ باشد. در این صورت طول قوس منحنی $r = f(\theta)$ از $\theta = \alpha$ تا $\theta = \beta$ برابر است با:

$$s = \int_{\alpha}^{\beta} \sqrt{[f(\theta)]^2 + [f'(\theta)]^2} d\theta = \int_{\alpha}^{\beta} \sqrt{r^2 + \left[\frac{dr}{d\theta}\right]^2} d\theta$$

مثال طول قوس دلواری $r = 2 - 2 \cos \theta$ از $\theta = 0$ تا $\theta = 2\pi$ را به دست آورید.

حل:

$$\begin{aligned} s &= \int_0^{2\pi} \sqrt{(2 - 2 \cos \theta)^2 + (2 \sin \theta)^2} d\theta = \int_0^{2\pi} \sqrt{4 - 8 \cos \theta + \underbrace{4 \cos^2 \theta + 4 \sin^2 \theta}_4} d\theta \\ &= 2\sqrt{2} \int_0^{2\pi} \sqrt{1 - \cos \theta} d\theta = 2\sqrt{2} \int_0^{2\pi} \sqrt{2 \sin^2 \frac{\theta}{2}} d\theta = 4 \int_0^{2\pi} \sin \frac{\theta}{2} d\theta = -4 \cos \frac{\theta}{2} \Big|_0^{2\pi} = 16 \end{aligned}$$